

שיעור חומש

על פרשת השבוע

משיעורי מרן הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת עטרת שלמה

פרשת כי תבוא תשע"ט

וידוי מעשרות

כי תכלה לעשר וגו' ואמרת לפני ה' וגו' השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך וגו'. (כ"ז, י"ב - ט"ז).

צריך ביאור מה ענין התפלה של 'השקיפה ממעון קדשך וגו' בתוך סדר הוידוי, ואיזה שייכות יש להתפלל ולבקש בשעת וידוי מעשר.

וברש"י הביא דברי הספרי, שאמירת 'השקיפה ממעון קדשך' הוא שהמתוודה אומר, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות וכו'. ומשמע מדברי הספרי, שיש בזה זכות מן הדין מכח שעשה מה שגזר עליו, וענין זה צריך ביאור, דאטו את שכרו הוא טובע, והלא שנינו במסכת אבות, 'נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך'.

ונראה לבאר בזה על פי דברי הגמ' בתענית דף ט' ע"א, דיליף מהכתוב בנביא מלאכי, 'הביאו את כל המעשר וגו', ובחזונו נא בזאת אמר ה' צבקות אם לא אפתח את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די', דבכל דבר אסור לנסות את הקב"ה, אם הוא משלם שכר על המצוה, מלבד מעשרות, שבזה מותר לנסות ולבחון את הקב"ה, כמבואר בפסוק זה.

מעתה יש לומר, דזהו הביאור שאומר בסוף הוידוי 'השקיפה ממעון קדשך', דבזה הוא בא לבקש ולתבוע את ההבטחה 'אם לא אפתח את ארובות השמים וגו', דבמעשר הותר לנסות ולבחון את הקב"ה, ועל כן הוא בא עכשיו לאחר שסיים לקיים דין המעשרות, הוא בא לבקש את קיום ההבטחה שהובטח בשכר המעשר.

וזוהו הביאור בדברי הספרי, שאומר עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות, שבאמת יש בזה טענה מן הדין, דכיון שקיים את חלקו, ממילא צריך עכשיו שגם מה שהובטח לו בשכר יתקיים.

ובזה נראה לבאר כל ענין הוידוי מעשר, שבאמת הוא דבר הצריך ביאור מהו כל ענין הוידוי, שמתוודה ואומר שעשה וקיים את כל פרטי הדינים כמו שנצטווה, ולא מצינו בזה ענין בשום מצוה, שכשמיים קיום מצוה, יאמר וידוי שקיים המצוה בכל פרטיה ודיניה כאשר נצטווה.

אכן להמבואר יש לומר, דכל הוידוי הוא הקדמה להמשך הדברים שאומר 'השקיפה ממעון קדשך וגו', דכיון דהוא בא לבקש ולתבוע את קיום ההבטחה שהובטח למי שמקיים דיני מעשר, על כן הוא צריך לפרט ולומר שקיים את כל דיני המעשר כהלכתו, שהרי רק אם קיים את המעשרות כדין והלכתו הוא ראוי להבטחה, ועל כן כשבא לבקש ולתבוע את קיום ההבטחה

וענית ואמרת וגו', וירד מצרימה ויגר שם וגו'. (כ"ז, ה' - ה'). צ"ב למה מזכיר כל סיפור שעבוד מצרים ויציאת מצרים במקרא ביכורים, ומה כל ענין זה שייך למצות ביכורים. וברש"י כתב, שמזכיר חסדי המקום.

ונראה לבאר בזה, דהנה כל מקרא ביכורים הוא אמירת שבח והודאה על ארץ ישראל, וכמו שכתוב בפסוק ג', 'ואמרת אליו וגו' כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, ובפירוש רש"י שם הביא דברי הספרי, 'ואמרת אליו, שאינך כפוי טובה, ומבואר שע"ז שבכל שנה מביא בכורים, הוא מכיר בטובת המקום שנתן לנו את הארץ, הרי דמקרא ביכורים, הוא כשכיל ליתן שבח והודאה על מתנת ארץ ישראל.

והנה הארץ ניתנה לישראל בתנאי של גלות ושעבוד, כמו שנאמר להם בברית בין הבתרים, ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, ודור רביעי ישונו הנה, וא"כ הרי כשכיל שיהיו זכאין על ארץ ישראל, היה צריך שמקודם לכן יגלו וישעובדו ארבע מאות שנה, ורק אחרי כן יהיו זכאים לנחול ולזכות בארץ ישראל. וברש"י בפרשת וישלח הביא דברי הו"ל, שעשיו אמר, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת, ולא בפרעון השטר של גזירת כי גר יהיה זרעך, דהזכיה בארץ ישראל תלויה היא בקיום גזירת כי גר יהיה זרעך ועבדום ועינו אותם.

אשר לפי זה יש לבאר דלכן הוא מזכיר כל ענין הירידה למצרים וקושי השעבוד, שבא לבאר בזה, שזכאין אנו לנחלת ארץ ישראל, דקיימנו את החלק בברית בין הבתרים של 'ועבדום ועינו אותם', וממילא זכאין אנו גם לחלק השני של 'ודור רביעי ישונו הנה'.

ויש להוסיף בזה, דלכן פירט הכתוב את קושי השעבוד, שהרי כבר מבואר בחז"ל דקושי השעבוד היה חלק בהשלמת קיום ה'ועבדום ועינו אותם', ולכן פירט הכתוב בארוכה שהיה קושי שעבוד גדול, ועל כן שפיר נחשב שנתקיים ה'ועבדום ועינו אותם'.

וגם יש לבאר מה שכתוב 'ויציאנו ה' אלוקינו ממצרים וגו', שבא לומר בזה, דלא יאמרו דישאל ברחו ממצרים, וכמו שמצינו שפרעה אמר 'כי ברח העם', ואם כן עדיין לא נשלם גזירת ה'ועבדום ועינו אותם', על זה אומר הכתוב, דה' אלוקינו הוא שהוציאנו ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים, וממילא הרי דשפיר קיימנו את גזירת ה'ועבדום ועינו אותם', ושפיר זכאים אנו לנחול ולירש את ארץ ישראל.

צריך להקדים שקיים את כל סדר ודיני המעשרות כהלכתן, וזהו ביאור כל ענין הוידוי מעשרות.

ובכל זה הוא מחסדי השם וטובו, שנתן מצוה שלימה של וידוי מעשרות, וכל תכליתה היא שבזה יוכלו ישראל לבקש את קיום ההבטחה שהובטחו.

והנה לאחר נשיאת כפיים, איתא בגמ' בסוטה דף ל"ט ע"ב, דהכהנים אומרים, 'רבנו של עולם, עשינו מה שגזרת עלינו, אף אתה עשה עמנו כמה שהבטחתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים, וברך את עמך את ישראל, ואת האדמה אשר נתת לנו, כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש', הנה נוסח הבקשה היא כלשון מה שאומרים בוידוי מעשרות, וגם הלשון שאומרים עשינו מה שגזרת עלינו, אף אתה עשה עמנו כמה שהבטחתנו, הוא כלשון הספרי שהבאנו לעיל.

אמנם צריך ביאור מהו הענין שהכהנים אומרים כן אחר שנשאו את כפיהם. ואם יש איזה טעם שאז מתפללים כן, למה תיקנו הנוסח כמו בוידוי מעשרות, ואיזה שייכות יש בין ברכת כהנים לוידוי מעשרות.

ולמהבואר יש לומר, דהרי גם בברכת כהנים, הובטח דכשהכהנים מברכים, הקב"ה מברך, וכמו שכתוב בפר' נשא, 'ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם', וזהו התפלה שאומרים הכהנים לאחר נשיאות כפיים, שכיון שקיימו את מצוותם, הם מבקשים שתתקיים ההבטחה שהובטחה, וזהו שאומרים עשה עמנו כמה שהבטחתנו.

ודבר זה יסודו הוא בוידוי מעשרות, וזהו הביאור של כל וידוי מעשרות וביאור כל תפלת ובקשת 'השקיפה ממעון קדשך וגו', על כן תיקנו ויסדו נוסח התפלה לאחר ברכת כהנים, כמו מה שאומרים בוידוי מעשרות, ששניהם ענין אחד הם, הבקשה והתפלה לאחר קיום הדין.

והנה ברש"י כתב, דבקשת 'השקיפה ממעון קדשך', הוא מכח הבטחת אם בחוקתי תלכו, אמנם להמבואר הוא מכח ההבטחה המיוחדת שהובטחה על הפרשת מעשרות.

סליחות

קל מלך יושב וכו' עושה צדקות עם כל בשר ורוח וכו' וזכר לנו היום ברית שלש עשרה.

יש לומר בזה, דהנה ענין התשובה, הוא שייך גם באומות העולם, וכמו דמצינו אצל קין, ואצל אנשי נינוה, ששלח להם הקב"ה את יונה הנביא להזהירם על התשובה, וגם מדות של רחמים ישנם אצל אומות העולם, וכמו שכתוב בנביא יונה, 'כי ידעתי כי אתה וגו' הנון ורחום ארך אפיים ורב חסד ונחם על הרעה, אבל לעם ישראל נוסף ענין מיוחד בפני עצמו, של כריתת ברית על י"ג.

מידות של רחמים, שברית כרותה להם שאינן חוזרות ריקם, וכמו דאיתא בגמ' בראש השנה דף י"ז ע"ב, אמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג מידות, שאינן חוזרות ריקם, שנאמר הנה אנכי כורת ברית, ועי"ש בפירוש רש"י שכתב 'ברית כרותה לי"ג מידות הללו שאם יזכירום ישראל בתפילת תעניתם אינן חוזרות ריקם, וכריתת ברית זו, היא מיוחדת רק לישראל לבד, ולא לשאר אומות העולם, וכמו שכתוב בפסוק שכריתת ברית זו היא נגד כל עמך אעשה נפלאות, אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וגו', וכמבואר כל זה בחידושי מרן רי"ז הלוי בפרשת ואתחנן.

אשר לפי זה יש לפרש סדר התפילה, דבתחילה אומר, 'עושה צדקות עם כל בשר ורוח, לא כרעתם תגמול', וזה כולל גם את אומות העולם, דגם בהם שייך ענין התשובה, וגם עמהם יש הנהגה במדות של רחמים, ואח"כ אומר 'קל הורית לנו לומר שלשה עשרה, וזכר לנו היום ברית שלשה עשרה, דזה קאי על הכריתת ברית על י"ג מדות, דזה הוא דוקא לנו, היינו דברית זו היא רק לנו לישראל.

ועל דרך זה יש לבאר גם מה שאומרים, 'קל ארך אפים אתה ובעל הרחמים נקראת ודרך תשובה הוריתך, גדולת רחמיך וחסדיך תזכור היום ובכל יום לזרע ידידיך', והיינו דבאמת המדות הרחמים של ארך אפיים ודרך תשובה, הם דברים ששייכים בכל אומות העולם, אבל גדולת רחמיך וחסדיך, זה קאי על הכריתת הכרותה לי"ג מידות, שזהו גדולת הרחמים, זה הוא רק לישראל, וזהו שאומר 'גדולת רחמיך וחסדיך תזכור לזרע ידידיך' דווקא.

כדלים וברשים דפקנו דלתיך.

נראה דהדברים מיוסדים ע"ד הגמ' בר"ה דף ט"ז ע"ב, א"ר יצחק כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, שנאמר מראשית השנה, מרשית כתיב ועד אחרית סופה שיש לה אחרית. ופירש רש"י, שרשה בתחילתה, שישראל עושין עצמן רשין בר"ה, לדבר תחנונים ותפילה, כענין שנאמר תחנונים ידבר רש. הרי דדריש מקרא דאם יתנהגו כרשים שמדברים בתחנונים, אזי סופה שיש לה אחרית.

וזהו הביאור שאומרים כדלים וברשים דפקנו דלתיך, שאנו באים להתפלל ולהתחנן כרשים, ולקיים בזה שנה שרשה בתחילתה.

דרכך אלוקינו להאריך אפך לרעים ולטובים והיא תהלתך.

יש לפרש עפ"י מ דאיתא ביומא דף ס"ט ע"ב דירמיהו לא אמר הנורא, ודניאל לא אמר הגבור, ואתו אנשי כנסת הגדולה והחזירו עטרה ליושנה ואמרו, אדרבא הן הן גבורותיו שנותן ארך אפים לרשעים.

ועל פי זה י"ל דזהו שאמר והיא תהלתך, ר"ל דהנהגת אריכות אפיים, אינה הנהגה של הסתרת הגבורה ואי אפשר לשבח בזה, אלא אדרבא זה גופא מגבורותיו של מקום, דהן הן גבורותיו, והנהגה זו היא גופא משבחו של מקום.

השיעור נדפס לזכר ולעילוי נשמת אבינו מורנו עטרת ראשנו הרב החסיד המפו' יקר יקרים בבית ישראל

רבי אברהם יוסף ב"ר פנחס שפירא זצ"ל

ענף עץ אבות תפארת אבותינו הצדיקים הקדושים זצוק"ל

הונצח ע"י בניו וחתניו שליט"א